

Biblijski motivi u modernoj i suvremenoj hrvatskoj književnosti

Ujdur, Gordana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:868368>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-06-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

GORDANA UJDUR

**KRŠĆANSKI MOTIVI U MODERNOJ I SUVREMENOJ HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI NA PRIMJERU PJESNIŠTVA IVANA GOLUBA**

ZAVRŠNI RAD

PULA, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

GORDANA UJDUR

**KRŠĆANSKI MOTIVI U MODERNOJ I SUVREMENOJ HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI NA PRIMJERU PJESNIŠTVA IVANA GOLUBA**

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303056510, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Predmet: Suvremena hrvatska književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

<u>1. UVOD</u>	1
<u>2. O KRŠĆANSKOJ KNJIŽEVNOSTI</u>	3
<u>3. KRATKI PREGLED POVIJESTI SVJETSKOJ KRŠĆANSKE KNJIŽEVNOSTI</u>	8
<u>4. KRATKI PREGLED POVIJESTI HRVATSKE KRŠĆANSKE KNJIŽEVNOSTI</u>	14
<u>5. STVARALAŠTVO IVANA GOLUBA</u>	22
<u>6. ANALIZA KRŠĆANSKIH MOTIVA U PJESNIŠTVU IVANA GOLUBA</u>	24
<u>6.1. MOTIV BOGA</u>	24
<u>6.2. MOTIV ISUSA KRISTA</u>	28
<u>6.3. MOTIV GRJEŠNIKA</u>	30
<u>6.4. MOTIV SUMNJE</u>	31
<u>6.5. MOTIV SUZA</u>	32
<u>6.6. MOTIV BIBLIJSKIH LIKOVA</u>	32
<u>6.7. MOTIV DARA BOŽJEGA</u>	32
<u>6.8. MOTIV MOLITVE</u>	33
<u>6.9. MOTIV KRALJEVSTVA NEBESKOGA</u>	34
<u>6.10. MOTIV GOLUBA</u>	35
<u>6.11. MOTIV BLAGDANA</u>	36
<u>6.12. MOTIV VJERNIKA</u>	37
<u>7. ZAKLJUČAK</u>	39
<u>8. POPIS LITERATURE</u>	40
<u>9. SAŽETAK</u>	42
<u>10. SUMMARY</u>	43

1. UVOD

Jezik i književnost sastavni su dijelovi ljudskoga postojanja kojim se iskazuje životno iskustvo, smisao egzistencije, moralne vrijednosti i čvrsto izgrađeni osjećaj za svijet. S druge strane, *Biblija* je temeljna kršćanska knjiga te jedno od najbitnijih književnih djela. Osim toga, izvorište *Biblije* je Bog koji se izjednačuje s ljubavlju što će se u drugom dijelu rada više analizirati. U poglavlju *O kršćanskoj književnosti* osvrnut ćemo se na općenite pojmove vezane za književnost i *Bibliju* pritom ne isključujući pojmove *spiritualno*, *mistično* i *transcendentno* koji su usko vezani za religiju. Osim toga, ukratko ćemo objasniti sadržaj te ćemo navesti motive kojima se neko djelo smatra kršćanskim književnim djelom. Pritom mislimo na motiv *Boga*, *Bogorodice*, *Isusa Krista* i *vjernika* te pojmova koje često vežemo za biblijske osobe, a to su: *zahvalnost*, *milosrđe*, *oprost* i *ljubav*. Osim toga, spomenut ćemo još neke kršćanske simbole koji se mogu javiti s prethodnim motivima: *golub*, *maslinova grančica*, *nebo* i slično. S druge strane, imamo motive *grijeha*, *sumnje* i *suza* koje ćemo detaljnije objasniti u usporedbi s ostalim djelima iz hrvatske književnosti.

Nakon toga slijedi pregled povijesti svjetske kršćanske književnosti u kojoj ćemo se osvrnuti tek na nekoliko važnih autora kršćanskih djela koji su ujedno i nezaobilazni u određenim razdobljima u književnosti. Nadalje, slijedi osvrt na povijest hrvatske kršćanske književnosti u kojoj ćemo navesti početke hrvatske pismenosti te usporediti s počecima pokršćavanja.

U četvrtom poglavlju kratko ćemo govoriti o životu Ivana Goluba, hrvatskoga svećenika, teologa, pjesnika, sveučilišnoga profesora i povjesničara kulture koji je ostao zapamćen po svojem velikomu doprinosu znanosti i kršćanskoj književnosti. Zatim ćemo analizirati njegove pjesničke zbirke spojene u jednoj knjizi naziva *Pohod milosti*. U toj knjizi sadržane su sve zbirke u kojima piše isključivo o svojem odnosu s Bogom i sa svijetom u kojem je djelovao. Važno je spomenuti da je Ivan Golub često govorio o *slici Božjoj*, odnosno o čovjeku koji živi sliku Božju i pridonosi njezinoj prepoznatljivosti. Njegove pjesme dokaz su da je svaki govor o čovjeku zapravo govor o Bogu. Dakako, kršćanski motivi koje ćemo analizirati imat će poveznicu i s domoljubnim i sa socijalnim aspektom kao naznaka za političko stanje u kojem su tadašnji književnici djelovali. Njegove kršćanske izvore pronaći ćemo u *Bibliji* te ih usporediti s pjesmama. Važna je činjenica da, odmah na početku, polazimo od

pretpostavke da se njegove pjesme više osvrću na stanje čovjeka, nego na instituciju Crkve. Počet ćemo s motivom *Boga*, a nastaviti s *Isusom Kristom*, *Djevicom Marijom* i ostalim biblijskim likovima. U tome svemu navest ćemo osobine kojima se odlikuju te tako interpretirati značenje njihovih djela u pjesmama.

2. O KRŠĆANSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Književnost je umjetnost riječi koja ima svoju duhovnu, moralnu, estetsku i etičku funkciju što znači da poučava, pobliže objašnjava i ističe važne teme. Književnost je oduvijek bila sastavni dio ljudskoga postojanja, a jezik je samim time važan element književnosti, ali i izvan nje. U književnosti možemo pronaći bogatstvo motiva i sadržaja preuzetih iz svakodnevnoga života. Vrlo je važno da književno djelo prenese piščevu poruku čitatelju, a poruka mora biti uređena u tolikoj mjeri da daje moć riječima da znače više. Zato je važno spomenuti da je književnost samim time nemoguće jednoznačno obuhvatiti jer je slojevita i ne može se svesti na čvrste modele. Uvijek možemo naći drugi i drugačiji pristup i gledište. Pjesniku je dopuštena igra riječima, što znači da u svojem stvaranju može biti slobodan.

S druge strane, *Biblija* je zbornik jedne razvijene i bogate književnosti, koja je stoljećima izvor nadahnuća i svjedok vjere svjetskim i hrvatskim književnicima, bili oni vjernici ili ateisti. Naš književnik Božidar Petrač navodi da je *Sveto pismo temelj svih velikih svjetskih i nacionalnih književnosti uključujući i hrvatsku*¹. *Biblija* ne mijenja svoje stajalište u vremenima koja se mijenjaju u svakoj generaciji i u svakome narodu. Ona ima moralnu, duhovnu, estetsku, etičku i transcendentnu funkciju. Osim *Biblije*, te funkcije temeljni su pojmovi za cjelokupnu religijsku književnost.

Religijska književnost podrazumijeva književna djela u kojima je središnje mjesto nadnaravno biće, duh ili sila. U većini religija to je samo jedan Bog, no može biti i više bogova koji određuju sudbinu svijeta te sude o granicama dobra i zla. Iz toga pojma možemo izdvojiti pridjeve *religijski* i *religiozni*² koje moramo jasno odrediti: *religijski* se odnosi na religiju, a *religiozni* se odnosi na osobu koja vjeruje, odnosno prožetost osjećajima i vjerom.

Uz pojam *religijske književnosti* vežemo *spiritualno*, *transcendentno* i *mistično*. Pridjev *spiritualan*³ odnosi se na duhovno obilježje onoga koji je nadahnut crkveno ili vjerski općenito. Pridjev *mističan* odnosi se na onoga koji je tajanstven, odnosno taj pridjev pripada pojmu *misticizam*⁴ koji podrazumijeva učenje o mogućnosti

¹ Petrač, B., *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*, Croatica Christiana periodica, Vol. 19 No. 36., 1995., str. 78.

² Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002., str. 164.

³ Isto, str. 104.

⁴ Isto, str. 192.

sjedinjavanja čovjeka s božanskim ili težnja da se vjerom spozna ono što se ne može spoznati samim razumom. Pojam *transcendentno*⁵ ili *natprirodno* veže se za prekoračenje granica te nije u skladu s prirodnim zakonima.

S druge strane potrebno je objasniti pojam *kršćanske* i *nabožne* književnosti. *Kršćanska* književnost odnosi se na književna djela prožeta isključivo kršćanskom tematikom i kršćanskim pogledom na svijet vjerujući u jednoga Boga u trima osobama (*Sveto Trojstvo*⁶). Utemeljena je na *Bibliji* i na biblijskoj tematici te upućuje čovjeka na kršćanske vrijednosti, dok se *nabožna* književnost povezuje s liturgijom, odnosno euharistijom.

Kršćanska se duhovnost u djelima spaja s teološkim, filozofskim, etičkim, nacionalnim i životnim razmišljanjima, a dobra književna djela nadahnuta *Svetim pismom* obavljaju važnu ulogu u savjesti čovjeka. Šimićev stih iz pjesme *Prazno nebo*⁷:

„K Bogu izgubismo pute.
Pjesnici stoje pred ništavilom, i ćute.”

(Šimić, 1998; str. 161)

Podsjeća na pjesnikovu izgublenu motivaciju bez Boga. Onaj pjesnik koji je izgubio put do Boga stoji pred praznim nebom i nema što reći ni napisati.

Sadržaj *kršćanske književnosti* iznimno je bogat i izražajan. U takvim djelima spaja se piščeva mašta, osobna uvjerenja i stavovi koji teže dokazivanju ili negaciji Božje egzistencije.

U kršćanske motive svrstavamo pojam *Boga, svetaca, vjernika, svećenstva, Isusa Krista, Bogorodice, proroka*; apstraktnih pojmova koji imaju poveznicu sa već spomenutim osobama: *milosrđe, zahvalnost, pravednost, oprost, život, rođenje, spoznaju, čudo, čudesno, stvaranje i ljubav*, dok s druge strane imamo *griješ, muku i sumnju*. Nerijetko se motivi isprepliću s domoljubljem, društvenim okolnostima, ratovima i politikom. Oni su odraz piščeva stanja i stava. Osim toga, pisci preko svojih stavova s takvim motivima mogu kritizirati, ali i hvaliti društvo. Bili oni kršćanski pisci,

⁵ Isto, str. 102.

⁶ Isto, str. 266.

⁷ Šimić, A. B., *Sabrana djela I. Pjesme, proza I.*, Dom i svijet, Zagreb, 1998., str. 161.

*antiklerikalni*⁸ pisci ili pak negdje na liniji religije i *ateizma*⁹, mnogi od njih slagali su se u jednom, a to je bilo nezadovoljstvo nametnutim političkim sustavom.

Motiv *božanskoga* najčešći je motiv u kršćanskoj književnosti. Nerijetko iskazuje piščevo stajalište. Već iz prvih redova možemo odrediti je li na strani vjere ili nije. Kada shvatimo što je u pitanju, možemo krenuti na tematiku djela. Često je to Božje sedmodnevno stvaranje svijeta kojim opisuje prirodu i svu ljepotu Zemlje. Važno je spomenuti da pritom prirodu možemo usporediti s mirnom zelenom šumom koja je bogata svojim bezbrižnim stvorenjima. U tom smislu, *Bog* je veličanstven, svemoguć i snažan. Njegov je čin proizveden iz neizmjerne ljubavi.

Drugi je motiv *svetac*, osoba koja ozdravlja i čini čudesa. Govori se o njegovome životu prije obraćenja, vjerski život te njegova smrt ili se u pojedinim djelima spominje kao usporedba s određenom temom koju možemo povezati.

Treći motiv *čudo* veže se za susret Boga i ljudi koji nisu karakteristični za svakodnevni život. *Čudo* se često spominje u *Bibliji* te je povezano uz *svetce* koji su činili neuobičajene stvari za narod ili pojedinca. Njihovo značenje u djelima je čvrsti dokaz o natprirodnome. Povezani motiv je *Bogorodica* i njezini *mirakuli*¹⁰ koji su osobito bili poznati u europskoj književnosti. U trenucima slabosti redovnica, vitezova, klerika i nižih staleža Marija bi često pružala ruku te bi time đavao loše podnio gubitak i povukao se što bi značilo pobjedu dobra i sretan kraj.

Motiv *Isusa Krista* nerijetko se spominje u djelima kršćanske tematike u kojima se piše i pjeva o Kristovu rođenju, životu, mucu i uskrsnuću. Na temelju takvih djela možemo prepoznati koliko pisac poznaje *Sveto pismo* i Kristov život. Svoja djela nadopunjuje simbolima *maslinove grančice*, *Sunca*, *Mjeseca*, *euharistije*, *križa*, *goluba*, *ribe*, *pelikana*, *alfe* i *omege* te sličnih pojmova.

Motiv *križa* najrašireniji je simbol kršćanstva. Njegovo značenje leži u iskupljenju, žrtvi, spasenju i utjesi.

⁸ Pristaše antiklerikalizma, protiv se utjecaju svećenstva u državi – Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002., str. 129.

⁹ Svjesno odricanje od religije i vjerovanja koja iz nje proizlaze, bezbožnost, bez nadnaravnoga bića svojstveno znanstvenom shvaćanju svijeta – Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002., str. 183.

¹⁰ *Mirakuli slavne Dêve Marije* tiskani su na 80 listova u 25 redaka. To je najopsežnija zbirka Marijinih čudesa u hrvatskoj književnosti te sadrži 61 legendu. Senjske *Marijine mirakule* otkrio je 1866. godine Ivan Berčić kad mu je u ruke dospio primjerak u selu Luci na Dugom otoku. – Nazor, A., *O glagoljskoj tiskari u Senju i njezinim izdanjima (1494. – 1508.)*, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 41 No. 1, 2014., str. 230.

Možemo još navesti motive *grijeha* i *suzama* koji su u književnosti bili vrlo rasprostranjena tema. Pokajanje grješnika prožeto suzama opisuje se kao duhovna ljubav.

Postoji jedanaest motivskih razina: pokajnik oplakuje svoje grijehe, pouka je povratak na pravi put, opisuje se stanje poslije grijeha, mjesto na kojemu se pokajnik nalazi (najčešće je špilja ili pustoš), grješnik rekonstruira svoje grijehe, prisjeća se prošlih događaja i kako je došlo do preobraćenja, postoji velika želja za suzama koje bi grješnika očistile od grijeha, nakon toga pada noć, grješnik ima vizije Isusovih muka, zatim pokajnik razmišlja o Božjem milosrđu i na kraju pjesnik moli pokajnika da ga zagovara na nebu. Međutim, ne slijede sva djela te karakteristike. Negdje se neke stavke izostavljaju, a negdje ih slijede uz male preinake. Karakteristika grješnika koji se kaje za svoje grijehe – u Gundulićevim *Suzama sina razmetnoga* kaje se zbog uludo potrošene baštine, u Bunićevoj *Mandalijeni* se kaje zbog nemoralnoga života, a u Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji* kaje se zbog kićenja i uljepšavanja za udaju. Gledajući ta tri djela možemo primijetiti veliku razliku u kajanju. Težina uljepšavanja ništa je za težinu nemoralnoga života. Izostavljanje pojedinih motiva ne može se naći u Bunićevoj *Mandalijeni pokornici* i Đurđićevim *Uzdasima Mandalijene pokornice*, dok se kod Kanižlićeve *Svete Rožalije* može naći izostanak skoro polovice te u Gundulićevim *Suzama sina razmetnoga* izostanak jednoga motiva.¹¹

Motivi *oprost*, *milosrđe* i *pravda* nemoguće je povezati s kršćanskom tematikom. Pouka koja leži u djelima koji spominju te motive jest spoznaja o *Božjoj egzistenciji* i nada u poziv s *Neba*.

Motiv *Neba* je, zapravo, druga riječ za raj kojega pisci nerijetko opisuju kao duhovno stanje bez boli i patnje sukladno onome što propisuje *Biblija*. S druge strane, nekada je to preneseno značenje *Bog* pa možemo naići na motiv *šutnje Neba* ili *veličanstvo raja*¹² u pjesmama Vladimira Nazora.

Važno je spomenuti da su djela najviše bila usredotočena na stanje, a ne na instituciju Crkve. Osim toga, ideje djela ispreplitale su se sa domoljubnom notom pisca ili pjesnika koji je svojim kršćanskim motivima imao cilj nadahnuti svoj narod za bitke, unutarne i vanjske.

¹¹ Šundalić, Z., *Sličnosti i razlike među hrvatskim religioznim poemama*, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, No. 8, 2019., str. 3.

¹² Šego, J., Žižek, K., *Religiozni motivi u stvaralaštvu Antuna Gustava Matoša, Milana Begovića i Vladimira Nazora*, Croatica Christiana periodica, Vol. 41 No. 80, 2017., str. 218.

Zadnji motiv koji možemo primijetiti, a odnosi se i na kršćanske i na ateističke pisce jest pojam *sumnje*. Kroz stoljeća pisci govore o neprihvatanju i sumnji u Boga i njegove odluke. Glavna pitanja koja su se postavljala su: *Zašto se loše stvari događaju ako postoji Bog? Zašto nas ostavlja da gladujemo, da živimo u siromaštvu i oskudici i zašto je nečiji život vrijedniji od moga?*

Takvi motivi izraženi su u 20. stoljeću u kojem se pisci otvoreno priklanjaju jednoj ili drugoj strani, religiji ili ateizmu.

3. KRATKI PREGLED POVIJESTI SVJETSKE KRŠĆANSKE KNJIŽEVNOSTI

Svjetska književnost obuhvaća književnost svih naroda. Vjera u kršćanskoga Boga je duhovni temelj europskoga naroda i kulture. Rane generacije religijskih filozofa i teologa proučavale su *Stari zavjet*. Gledali su ga na više načina: *moralni, povijesni, proročanski, tipološki i duhovni*.¹³

Jedan od najutjecajnijih i najvažnijih kršćanskih mislilaca bio je Aurelije Augustin, poznatiji kao Sveti Augustin (354. – 430.). Osim što je bio mislilac, bio je kršćanski učitelj, teolog i pisac. Njegova duhovna autobiografija *Ispovijesti* govori o propitivanju vlastitih postupaka i odnosu prema Bogu. Također, važno je učenje o jednosmjernom kretanju vremena i prostora u kojem se nalazi čovječanstvo.

Nadalje, djelovali su Pseudo-Dionizije Areopagit (5./6. st.), Grgur Veliki (540. – 604.) i Ivan Damašćanski (oko. 650. – 750.).¹⁴ Jedna od srednjovjekovnih legendi iz 11. stoljeća *Sveti Aleksij* govori o napuštanju svjetovnoga života i pozivu s Neba kao glavnom temom svetačkih legendi.

Pojam *kršćanskoga viteza* kao novoga lika u književnosti nastao je u Francuskoj krajem 11. stoljeća u epskim pjesmama u desetercu. Najpoznatija je verzija *Pjesma o Rolandu* u kojoj možemo izdvojiti motiv pokajanja zbog svoje oholosti. Poznata je još španjolska *Pjesma o Cidu* te njemački ep *Pjesma o Nibelunzima*. U sljedećim stoljećima djelovali su Anzelmo (1033. – 1109.), Franjo Asiški (1181. – 1226.), Albert Veliki (1200. – 1280.), Bonaventura (1221. – 1274.), Toma Akvinski (1225. – 1274.), Ivan Duns Škot (1266. – 1308.) i Henrik iz Ganda (1217. – 1293.).

Franjo Asiški (1181. – 1226.) u *Pjesmi bratu Suncu (Pjesme stvorova)* obraća se i ljudima i životinjama kao što poziva Isus u *Evandjelju po Marku*. Život smatra darom Božjim. Iako kršćansko naukovanje ima jedan nedostatak koji se odnosi isključivo na ljude, Franjo Asiški čini iznimku i smatra se *zaštitnikom ekologije*¹⁵. Njegova je pjesma prevedena na hrvatski petnaest puta, a najčešće se koristi prijevod

¹³ Jensen, R. M., *Early Christian Images and Exegesis*, u: *Picturing the Bible. The Earliest Christian Art*, (ur.) Jeffrey Spier, New Haven: Yale University Press, 2007., str. 75.

¹⁴ Hrbud, N., *Juraj Dragišić i kršćanski pisci u De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus*, *Filozofska istraživanja*, Vol. 39 No. 2, 2019., str. 360.

¹⁵ Brnčić, J., *Pjesma stvorenja Franje Asiškog*, u: *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019., str. 35.

Dionizija Andrajca¹⁶ iz 1936. godine (vidi: Franjo Asiški 2003). Stihovi su podijeljeni u grupe različitih dužina te nalikuju psalmima. Motivi su u povezanome nizu, jedni za drugim. Svojim izraženim motivima *Boga* prikazuje kao izvornu dobrotu te njegova djela hvali smatrajući ih kvalitetnima i dragocjenima.

Talijanski pjesnik Dante Alighieri (1265. – 1321.) filozofski i teološki razmišlja te kao i Toma Akvinski ima politički projekt za izgradnju pravednoga života. Njegovo znamenito djelo *Božanstvena komedija* predstavlja putovanje pripovjedača Dantea kroz *Pakao*, *Čistilište* i *Raj* u kojemu susreće mnoštvo ljudi, *od Adama do svojih suvremenika*¹⁷. Njegova *Komedija* u isto vrijeme pjeva, poučava i opominje čovjeka.

Kršćanski humanizam obilježava otvorenost za druge ljude i Boga. Smatra da čovjek može napredovati jedino ako je u zajednici. Jednako tako, vjernik mora svojom čovječnošću posvjedočiti svoju vjeru kako bi pokazao ateistu što se nalazi dobro u njoj samoj.

Jedan od najpoznatijih svjetskih, ali i najveći kršćanski humanist bio je Erazmo Roterdamski (1466. – 1536.) koji je u svojim djelima o književnosti i Kristovoj filozofiji govorio o jednostavnosti i čistoći.

Pico della Mirandola (1463. – 1494.) bio je humanist u razdoblju renesanse koji je pripremio devetsto filozofskih i humanističkih teza. Jedna od njih spajala je Krista sa magijom pa je della Mirandola izbačen iz Crkve. Kršćanska je književnost u renesansi bila glavna inspiracija piscima toga vremena.

Manirizam u 17. stoljeću imao je jednim dijelom sklonost prema religioznosti i misticizmu te određenom povratku srednjovjekovlju. Utemeljitelj baroka Torquato Tasso (1544. – 1595.) i njegov ep *Oslobođeni Jeruzalem* iz 1581. godine izravno je povezan s kršćanstvom. Nailazimo na duboko proživljene unutrašnje dvojbe mističnom religioznošću.

Španjolski pisac Lope de Vega (1562. – 1635.) bio je nadahnut *Biblijom* te njegova djela odišu biblijskim motivima. Na engleskome području to je bio John Milton (1608. – 1674.) sa svojim epom *Izgubljeni raj* (1667.), koji je poslije utjecao na religiozni ep Friedricha Klopstocka *Mesija* (1748 – 1780.)¹⁸ u kojem govori o Kristovom životu i raspeću.

¹⁶ Asiški, F., *Pjesma stvorova*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2003.

¹⁷ Vereš, T., *Toma Akvinski i Dante Alighieri*, Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, Vol. 17 No. 4, 1982., str. 336.

¹⁸ Avsenik Nabergoj, I., *Podobe resničnosti, resnice in ljubezni v Svetem pismu in literaturi*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 2018., str. 376.

Europsku kršćansku književnost obilježila su pitanja Božje prisutnosti i ljudskoga života nakon smrti; marijanski, svetački, crkveni i bogoštovni karakter te opravdanost odnosno neopravdanost djela stvaranja te tajne i šutnje Neba. U staroj Europi kršćanstvo je bilo glavna religija, no ateistički književnici i filozofi nisu šutjeli. Tako je poznati njemački filozof Friedrich Nietzsche (1844. – 1900.) napisao svoj govor *Božja smrt*¹⁹, koja nije ostala nezapažena među čitateljskom publikom. Bio je jedan od onih koji su žestoko kritizirali Crkvu i kršćanstvo. Znakovitom rečenicom: „Bog je mrtav.”²⁰ – navodi čovjeka da osjeti usamljenost, zapostavljenost i napuštenost. Time želi reći da je iznad Boga zemlja, a iznad duše tijelo. Ne postoji zagrobni život. Smatra da Bog umire radi čovjeka iz samilosti, dok ljubav za druge smatra Božjom slabošću. Ono što je posebno zanimljivo jest interpretacija čovjeka koji ima *volju za moć*. Taj isti čovjek se smatra nadčovjekom koji zamjenjuje Boga. Ambicioznost je relevantna, a volja za jednako je ništa drugo, nego za slabe ljude. On dopušta egzistenciju izvornoga kršćanstva koje je počelo i završilo s Kristom, a sve nakon toga je laž ili nesporazum.

Mojsijevu priču možemo naći i kod najpoznatijega slovenskoga pjesnika Franca Prešerena (1800. – 1849.).

Jedan od najpoznatijih realista zasigurno je Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821. – 1881.) koji je, posebno u svojim posljednjim godinama života, proučavao Krista i samu vjeru. U njegovu pisanju mogu se prepoznati tri velika tematska područja, od kojih je jedna religioznost²¹ kao bit ljudskoga postojanja. Njegov *Bogočovjek Isus Krist* simbol je mira i smisla. Čin njegovih likova bilo je očišćenje koje se smatralo pokajanjem zbog grijeha koje su učinili. Jedno od njegovih najpoznatijih djela koje govori o biblijskoj *Priči o Jobu* je roman *Braća Karamazovi* iz 1880. godine u kojem su nosioci *Bog*, *Sotona* i *Job* te se u romanu javljaju unutar jednoga lika – *Ivana*²².

Thomas Mann (1875. – 1955.) napisao je roman u četiri dijela *Josip i njegova braća* (1933.) koji govori o biblijskome liku Josipu. Iako je isprva njegova namjera bila pisati kratku priču, vrlo brzo se njegovo pisanje pretvorilo u zainteresiranost interpretacije Staroga zavjeta. U svoje romane unosi nove likove i događaje iz drugih

¹⁹ Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 22 – 23.

²⁰ Kalašević, K., *Nietzscheova filozofija i kršćanstvo*, Počeci: časopis bogoslova Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, Vol. 5. No. 1., 2004., str. 13.

²¹ Stojanov, T., *Filozofski sistem Dostojevskog (pokušaj rekonstrukcije)*, Diacovensia: teološki prilozi, Vol. 18 No. 1, 2010., str. 198.

²² Brnčić, J., *Jakovljeve ljestve u Desničinih Ljestvama Jakovljevim*, u: *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019., str. 90.

knjiga koje su obrađivale istu temu, primjerice iz *Kur'ana*, židovskih rabinskih spisa i slično. U prvome dijelu pojavljuje se lik *Abrama*, odnosno *Abrahama* koji označuje vjernost i poslušnost svome jedinome Bogu. Osim toga, vrijeme je isprekidano, dok je u ostalim trima romanima linearno. Svrha biblijske priče o Josipu jest *prikazanje pozadine iz koje je on proizašao i rastao*²³.

Mihail Afanasjevič Bulgakov (1891. – 1940.) u svom romanu *Majstor i Margarita* (1966.) prikazuje mnoštvo biblijskih motiva poput *uskrsnuća, grijeha, morala* i sličnog te uči da je u redu preuzeti odgovornost za svoje grijeha i da čovjek ne mora nužno završiti u paklu zbog toga, već je dovoljno iskreno pokajanje.

Anton Aškerc (1856. – 1912.) napisao je najvažniju slovensku verziju *Starozavjetne Judite*, dok su njemački dramatičar Christian Friedrich Hebbel (1813. – 1863.) i francuski dramatičar Jean Giraudoux (1882. – 1944.) napisali svoje verzije na njemačkome i francuskome jeziku.

Iako je kršćanstvo bilo ukorijenjeno u Europi te se kao takvo opiralo novim temama²⁴ koje su imale skeptični i ateistički pristup u negativnom smislu, s vremenom su idejni pokreti bili na vrhuncu razvoja u 20. stoljeću. Novo mišljenje podrazumijevalo je vjeru kao neprijatelja koji sprječava razvoj i znanost.

Indijski pjesnik i filozof Rabindranath Tagore (1861. – 1941.) piše o hinduizmu, ali dobro poznaje i čita kršćansku *Bibliju* te djela svete Terezije i svetoga Ignacija Lojolskoga. U svojim zbirkama *Gitanjali* (1910.) i *Berba* (1916.)²⁵ govori o Božjoj prisutnosti, providnosti i ljubavi, a Boga želi istinski ljubiti i slaviti. Svoja djela piše na bengalskome jeziku, no sam ih prevodi na engleski jezik što ga je učinilo svjetski poznatim.

Irski pjesnik i pisac William Butler Yeats (1865. – 1939.) spaja irsku mitologiju s misticizmom. U poemi *Oklijevanje* (1927. – 1932.) Yeats pokazuje strahopoštovanje prema mističnome kršćanskome iskustvu odnosno *tijelu svete Terezije koje leži*

²³ Brnčić, J., *Abraham u Mannovu romanu Josipova braća*, u: *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019., str. 78.

²⁴ Ljudski problemi dižu se na razinu teoloških razmišljanja, a teološki na antropološki doživljaj, odnosno pojavljuje se problem čovjeka koji je svjestan sebe i svojih mogućnosti pa je životno nemiran i nesiguran – Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb 2004., str. 24.

²⁵ N. N., *Rabindranath Tagore*, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 7. No. 6., 1926., str. 338.

*neraspadnuto u grobu*²⁶. U svojoj poeziji često koristi kršćanske motive, primjerice u pjesmi *Drugi dolazak* (1920.) u kojoj govori o drugome dolasku Isusa Krista.

Jedan od najpoznatijih europskih pisaca Thomas Stearns Eliot (1888. – 1965.) krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća piše vjersku i socijalnu kritiku. U djelu *Ideja kršćanskog društva*²⁷ iz 1939. godine možemo primijetiti duboko uključenog i promišljenog kršćanskoga pjesnika između dvaju ratova.

Albert Camus (1913. – 1960.) bio je od onih koji se nisu slagali s kršćanskom vjerom. On je smatrao da kršćanstvo oduzima čovjekovu slobodu. Protiv svakog je simbola: *križa, uskrsnuća* i sličnoga. *Križ* je, po njegovoj teoriji, oholost i hvalisanje dobrim djelima, a *Kristovo uskrsnuće* obećavanje vječnoga života koji ne postoji. Bilo mu je zaista stalo do milosrđa i ljubavi, no *križ* je vidio kao mjesto suđenja i osude. Osim religije, žestoko je osuđivao i Crkvu kao instituciju. U svojim djelima iskazuje nezadovoljstvo njihovim životom koji nema poveznicu s bijednim životom naroda. U svojim djelima znao iskazati mišljenje koje nije bilo ni daleko od istine: „Do posljednjega časa odbijati ću da ljubim svijet gdje djeca bivaju mučena.”²⁸ Camusova kritika kršćanstva sasvim je opravdana tamo gdje su *zaboravljene Kristove zapovijedi ljubavi*²⁹.

U drugoj polovici 20. stoljeća možemo izdvojiti izraelskoga pjesnika Jehudu Amihaja (1924. – 2000.). On je pripadao prvoj generaciji izraelskih pjesnika, odnosno *Palmah generaciji*³⁰. U svojim zbirkama pjesama pisao je o ljubavi, ratu, roditeljima, o ljubavi prema Židovima i o Bogu kao glavnoj ličnosti. Zbirku od dvadeset dvije pjesme *Jeruzalem 1967* opisao je kao *Božju Veneciju*. Pjesme govore o vizijama *Biblije* i židovstva. Ne boji se pokazati otvorenost i gostoljubivost.

²⁶<https://www.newsmax.com/fastfeatures/yeats-poems-christianity/2014/10/29/id/603990/> (pristupljeno 17. 9. 2020.)

²⁷ <https://www.poetryfoundation.org/poets/t-s-eliot> (pristupljeno 16. 9. 2020.)

²⁸ Camus, A., *Kuga*, str. 147.

²⁹ Raguž, I., *Na razmeđu ateizma i kršćanske vjere. Teološki pogled na misao Alberta Camusa*, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 65. No. 3., 2010., str. 351.

³⁰ Elitna borbena jedinica nelegalne vojske židovske zajednice za britanskoga mandata u tadašnjoj Palestini (1920. – 1948). Najpoznatiji pjesnici te generacije su: Amir Gilboa (1917. – 1984.), Abba Kovner (1918. – 1987.), Hannah Szenes (1921. – 1944.), Haim Guri (1923. – 2018.) i Jehuda Amihaj – Brnčić, J., *Amihaj, siromašan prorok*, u: *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019., str. 191.

S druge strane, Jorge Luis Borges u svojoj poeziji osamdesetih godina 20. stoljeća sumira odnos ljudske i Kristove patnje u povijesti. Pjesmu *Krist na križu*³¹ završava pitanjem: „Čemu služi patnja toga čovjeka ako i ja sada trpim?”³²

³¹ Borges, J. L., *Urotnici; Atlas*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989., str. 10 – 11.

³² Brnčić, J., *Coetzeejev nevidljivi Isus*, u: *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019., str. 254.

4. KRATKI PREGLED POVIJESTI HRVATSKE KRŠĆANSKE KNJIŽEVNOSTI

Hrvati su današnje područje naselili u 7. stoljeću. Jedan od najnaseljenijih gradova bio je Split, odnosno *Aspalathos*. Nedaleko od porušene Salone knez Trpimir koji je vladao od 845. do 864. godine sagradio je 852. godine benediktinski samostan kao jedan od prvih žarišta kulture mladog i potrebnog naroda. Smatra se da je proces pokrštavanja završio malo prije vladavine Domagoja (864. – 876.), odnosno Branimira (879. – 892.). Početak povijesti hrvatske književnosti može se sa sigurnošću odrediti vladavina hrvatskoga kralja Tomislava oko 910. godine, dok su primjeri o hrvatskoj pismenosti prije 9. stoljeća rijetki i mjestimični.

U vrijeme Ćirila i Metoda glagoljica sa starocrkvenoslavenskim jezikom predstavlja književnost usko vezanu uz crkvu, bogoslužje i obred. Bašćanska ploča iz 1100. godine, darovnica kralja Zvonimira, jedan je od sačuvanih natpisa na hrvatskome jeziku. Kršćanskom invokacijom na ploči hrvatska književnost nastavila se u religioznome duhu sve do današnjih dana. Jačao je zapadni utjecaj zbog školovanja članova višega sloja hrvatskoga društva. Srednji se vijek oduvijek smatrao razdobljem vjere u kojem je Crkva imala jak utjecaj. Srednjovjekovni tekstovi imali su zadaću prenositi temeljna kršćanska načela. Nudilo se mnoštvo vjerskih tekstova i svetačkih legenda (najpoznatiji je bio sveti Jeronim) te je čitateljska publika posegla za apokrifima koji su bili mnogo zanimljiviji i slobodniji tekstovi od kanonskih. Dva najpoznatija apokrifa bila su *Život Adamov* i *Nikodemovo evanđelje*. Pjesništvo srednjega vijeka najviše se oslanjalo na *Novi zavjet* pa s kraja 14. stoljeća možemo izdvojiti *Parišku pjesmaricu* (1380.) sastavljenu od desetak većinom osmeračkih pjesama te *Šibensku molitvu* u tročlanom dvanaesteru s rimom. Također, mnogo se pisalo o *Kristovom rođenju* i *Božiću* pa možemo izdvojiti pjesme: *Bog se rodi v Vitliomi*, *Va se vrime godišća* i *Narodil nam se je kralj nebeski*. Osim toga, drugi kršćanski motiv u pjesmama bila je *Kristova muka* koju dobro opisuju *Pesni ot muki Hrstovi*, *Isusova mučila* i *Versa Božja tila*. Kult Djevice Marije bio je iznimno popularan i razvijen pa se mogu izdvojiti *Čudesna slavne Dive Marije* (1507. – 1509.). Starokršćanske junakinje birale su se po načelu uzoritosti i neporočnosti.

Hrvatski se humanizam poklopio s burnom povijesti južnih Slavena počevši prodorom Turaka krajem 14. stoljeća. Ipak, hrvatska kršćanska književnost nastavila

je pisati u svom duhu i objavljivati djela iako je u središtu bio čovjek, a ne Bog pritom pišući na hrvatskome i na latinskome jeziku. Jedan od onih koji je nastavio put kršćanske književnosti bio je Jakov Bunić (1469. – 1534.) koji opisuje Kristov život i djela u epovima *De raptu Cerberi* (oko 1500. godine) i *De vita et gestis Christi* (1526.) te tim epovima postaje prvi humanist koji je u stihovima predočio Kristovu predaju s fantastičnim elementima.

Jedan od naših najpoznatijih humanističko-renesansnih pisaca te otac hrvatske književnosti Marko Marulić (1450. – 1524.) pridonio je hrvatskoj književnosti s djelima nadahnutima *Biblijom*. Bio je pisac religiozno-moralističkih djela koja su doživjela i strana izdanja. Možemo nabrojiti neka njegova djela koja se smatraju kršćanskima: *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (*Upućivanje u čestit život po primjerima svetaca*; 1506.), manje poznat *Evangelistarium* (1500.), dobro poznati latinski ep *Davidias* (1517.) te začetnica katoličke epike *Judita* (1521.). Podnaslov koji glasi:

*Libar / Marka Marula Splitsanina / u kom se uzdarži istorija svete udovice / JUDIT / u versih harvacki složena / kako ona ubi vojvodu Oloferna / po sridu vojske njegove / i oslobodi puk izraelski / od velike pogibli*³³,

možemo usporediti s biblijskim motivima, svaki dio je zrcalno prenesen. Marulić je vjerno slijedio biblijski primjer priče o izraelskoj junakinji. Slijedeći Marka Marulića, biblijska je tematika nadahnjivala Ivana Gundulića, Ivana Bunića-Vučića, Ivana Belostenca, Junija Palmotića, Jurja Habelića, Andriju Kačića-Miošića, Matiju Antuna Reljkovića, Ivana Mažuranića, Petra Preradovića, Augusta Šenou, Antu Kovačića, Ksavera Šandora Đalskog i mnoge druge.

Osim Marulića, piše i Džore Držić (1461. – 1501.) koji je nadahnuće našao u Marulićevim vapajima i napisao pjesmu *Ako je istini, moj Bože, ovi san*. Renesansnim pjesnicima pripada i Mavro Vetranović (1482. – 1576.) koji je religioznom poniznošću znatno pridonio hrvatskoj književnosti.

Teme baroka bile su sklone spoju duhovnoga i svjetovnoga. Religijska se književnost nastavila razvijati u književno važnim prepjevima *Davidovih psalama* iz 1582. godine Zadrana Šime Budinića (1530. – 1600.). Dubrovački benediktinac Mavro Orbin (1563. – 1614.) objavio je djelo *Il regno degli Slavi* iz 1601. godine koja

³³ Frangeš, I., *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 57.

je u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću silno djelovala, zadovoljavajući crkvenu strategiju i književničku maštu³⁴.

Ivan Gundulić (1589. – 1638.) u svojim *Pjesni pokorne kralja Davida* iz 1621. godine pokazuje nevjerojatne prevodilačke sposobnosti te je prijevod napisan osmeračkim četverostihom u čemu će ga uspješno slijediti Ignjat Đurđević (1675. – 1737.). Jedna od tema bio je grijeh i lik grješnika, a ljubav je često bila izvor grijeha. U Gundulićevim *Suzama sina razmetnoga* pokazuju se biblijski motivi *rasipnoga sina* prikazane u tri plača: *sagriješenje, spoznanje i skrušenje*. *Suzama* se želi isprati *grijeha*, iza kojega slijedi *krepost* i *kršćanski oprost*. Važno je spomenuti motiv *grijeha* koji je drugi naziv za ropstvo te samo čvrsta vjera može vratiti oslobođenje.

Gundulićev suvremenik Ivan Bunić Vučić (1592. – 1658.) napisao je duhovni spjev *Mandalijena pokornica* (1630.) u kojem možemo primijetiti motiv *grijeha* koji je Bunića više privlačio, nego što je zazirao od njega.

Nadalje, možemo spomenuti Džonu Palmotića (1606. – 1657.) koji je svoj *Pavlimir* iz 1632. godine preuzeo iz *Ljetopisa popa Dukljanina* i dubrovačke legende o svetom Ilaru.

U isto je vrijeme djelovao i Vladislav Menčetić (1617. – 1666.), koji u svojim djelima za glavne junake ima kršćane. Možemo još spomenuti skrušene barokne propovjednike Jurja Habelića (1609. – 1678.), Jurja Križanića (1618. – 1683.) te Petra Kanavelića (1637. – 1719.).

Doba prosvjetiteljstva obilježili su Matija Antun Reljković (1732. – 1798.), Antun Kanižlić (1700. – 1777.) i Andrija Kačić Miošić (1704. – 1760.). Kanižlić je ostao zapamćen po *Svetoj Rožaliji*, katoličkoj svetici iz Palerma, objavljenoj poslije njegove smrti 1780. godine. Kao glavni motiv možemo izdvojiti *obraćenje*. Andrija Kačić Miošić bavio se duhovnom filozofijom, no ta djela ne smatraju se toliko književnima. Motiv većine navedenih pisaca bio je *Bog i njegova ruka koja upravlja ljudskim životom*³⁵.

U vrijeme ilirizma svoja viđenja zapisuje i Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.). Izrael i Isusovo uskrsnuće imali su alegorijsko značenje. Nekoliko desetljeća poslije piše i Tituš Brezovački (1757. – 1805.) o legendi svetca Aleksija, koji je napustio dom na dan svojega vjenčanja i vratio se kao siromah nakon dugo godina. Hrvatska ličnost koju ne smijemo zanemariti u to vrijeme bio je Ivan Mažuranić (1814. – 1890.)

³⁴ Isto, str. 87.

³⁵ Isto, str. 118.

koji je napisao *Hrvati Mađarom* 1848. godine, jedno od najvrjednijih književnih tekstova.

Pjesnik Petar Preradović (1818. – 1872.) napisao je religiozni ep *Prvi ljudi* (1862.) prepun motiva kao što su *Nebo, vizija svijeta, Bog i ljubav*. Njegova poezija odiše duhom mesijanizma te njegove refleksivne pjesme s duboko proživljenom vjerom odiseće kasnije hrvatskim pjesništvom 20. stoljeća³⁶.

Vrijeme realizma ne bi posebno isticala, ponajprije što su se pisci manje oslanjali na biblijske motive u svojim djelima te su većinom pisali prozu. Dovoljno je osvrnuti se na jednoga pjesnika koji je prikazao kršćansku simboliku u poeziji. Silvije Strahimir Kranjčević (1865. – 1908.), jedan od najpoznatijih kršćanskih pjesnika služio se biblijskim događajima prikazujući sebe *kao starozavjetnoga proroka i u isto vrijeme novozavjetnoga objavitelja*³⁷. Njegova djela govore sama za sebe: *Zadnji Adam, Sveljudski hram, Mojsije, Angelus, Ditiramb*, itd.³⁸

Krajem 19. stoljeća mladi književnici nisu prihvaćali utjecaje koji su dolazili sa svih strana uključujući vjerske, etičke, nacionalno-političke i odgojne. Kako je književnost slijedila poetske norme i stvaralačku vještinu tako se religijska problematika počela provlačiti u književno stvaralaštvo preispitujući tajnu Božje prisutnosti i ljudsku sudbinu. Europa je uvelike utjecala i na hrvatsku književnost 19. i 20. stoljeća. Pojavile su se nove teme i odnosi. S jedne strane bilo je moderno gledište, a s druge strane duhovni i društveni kut gledanja. Kroz stoljeća, kršćanska tematika u hrvatskoj književnosti postajala je sve složenija i mnogobrojnija. Pojavila su se kršćanska nadahnuća, ali i ateističko gledište koje je glasno odjekivalo. Početak 20. stoljeća pisce je okupiralo pitanje nemirnih odnosa vjere i ateizma u ljudskoj svijesti. Nešto poslije, nastavilo se mišljenje o religioznoj praksi i kako se ona odražavala s vladajućim sustavima. Krajem 19. stoljeća i prvo desetljeće 20. stoljeća kad je nastupila hrvatska moderna, točnije vrijeme od 1895. do 1914., obilježilo je *agnostičko*³⁹ gledište i otvorene poruke koje su propagirale bezvjerje⁴⁰.

³⁶ Petrač, B., *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*, Croatica Christiana periodica, Vol. 19 No. 36., 1995., str. 86.

³⁷ Frangeš, I., *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 211.

³⁸ Isto, str. 212.

³⁹ Učenje koje dopušta opstojnost neke više sile, ali odriče da je ljudski um može spoznati, odnosno stav da na mnoga pitanja ne postoje i nikada neće postojati objašnjenja – Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I.: *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002., str. 39.

⁴⁰ Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb 2004., str. 27.

Neki od književnika koji su stvarali u vrijeme prve polovice dvadesetoga stoljeća su već spomenuti Kranjčević (1865. – 1908.), zatim Matoš (1873. – 1914.), Begović (1876. – 1948.), Nazor (1876. – 1949.), Kamov (1886. – 1910.), Budak (1889. – 1945.), Ujević (1891. – 1955.), Andrić (1892. – 1975.) Krleža (1893. – 1981.), Šimić (1898. – 1925.), Balota (1898. – 1963.), Ivanišević (1907. – 1981.), Kovačić (1913. – 1943.) i drugi.

Antiklerikalni književnici⁴¹ ponekada su znali iskazati sumnju i nevjericu, no uglavnom su poštovali religiozna uvjerenja. Tako možemo spomenuti Milana Begovića (1876. – 1948.), koji je priznao da su ga još u srednjoškolskim danima loše knjige odvratile od vjere, no iznimno poštuje i prihvaća vjeru unatoč senzualizmu i erotizmu kojem je bio naklonjen⁴².

Pisac Dalmatinske zagore Dinko Šimunović (1873. – 1933.) suprotstavljao se religiji i snažno prihvaćao prosvjetiteljstvo i antiklerikalizam.

Milutin Cihlar Nehajev (1880. – 1931.) i Fran Galović (1887. – 1914.) imali su sličan pogled na religiju u svojim djelima: vjerovali su u Kristovu dobrotu, no doživljavali su ga samo na ljudskoj razini, dok njegovo božanstvo nisu prihvaćali.

Možemo spomenuti još i Milana Ogrizovića (1877. – 1923.) i Ivu Vojnovića (1857. – 1929.), koji u nekim svojim djelima iskazuju antiklerikalna stajališta, dok s druge strane iskazuju prisutnost Boga i čvrstu vjeru.

Josip Kosor (1879. – 1961.) i Ivan Kozarac (1885. – 1910.) imaju isti model u kojemu je zlo moć, a *vjera ne može učiniti ništa kako bi zlo nestalo*⁴³. Što se tiče lirike u prvom desetljeću 20. stoljeća, ona ne zalazi mnogo u religioznu problematiku, već se samo drži dojmova.

Vrijeme nakon Matoševe smrti obilježili su politički utjecaji. Izražena religioznost osjetila se osobito na selu. Tri najuglednija književnika toga vremena bili su Šimić, Ujević i Krleža. Uvelike su utjecali na tadašnju književnost i čitateljsku publiku te su izravno ulazili u religiozna promišljanja. Najbrojnija i najznačajnija zasigurno su Krležina djela. Možemo još izdvojiti Izidora Poljaka (1883. – 1924.), Ljubu Wiesnera (1885. – 1951.), Zvonka Milkovića (1888. – 1978.), Iliju Jakovljevića (1898.

⁴¹ Pristaše antiklerikalizma koji se protive utjecaju svećenstva u javim poslovima, u obrazovnom sustavu i slično, zalažu se za dosljedno razdvajanje crkve od države – Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002., str. 129.

⁴² Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb 2004., str. 29.

⁴³ Isto, str. 32.

– 1948.), Gustava Krkleca (1899. – 1977.), Vladu Vlasisavljevića (1900. – 1943.), Vjekoslava Majera (1900. – 1975.), Sidu Košutić (1902. – 1965.), Đuru Sudetu (1903. – 1927.), Ivu Horvata (1903. – 1994.), Tona Smerdela (1904. – 1970.), Nikolu Šopa (1904. – 1982.), Vladislava Kušana (1904. – 1985.), Ivu Lendića (1908. – 1982.), Jeronima Kornera (1909. – 1976.), Branka Klarića (1912. – 1945.), Vinka Nikolića (1912. – 1997.) i druge, koji su govorili o vjerničkim uvjerenjima i kristocentričnosti. Osim *Božje postojanosti* pojavio se i motiv *Božje odgovornosti* za sve što se događa u svijetu pa tako nisu isključena ni ratna i poratna vremena te crkveno stajalište. Od književnica možemo izdvojiti Ivanu Brlić-Mažuranić (1874. – 1938.) i Zdenku Marković (1884. – 1974.) koje pišu o moralu i kršćanskim vrijednostima.

S druge strane, August Cesarec (1893. – 1941.) više je priklonjen komunizmu i ateizmu kao viziji svijeta. Približavajući se predratnom vremenu antiklerikalizam i liberalizam bilježe rast pa se tako tridesete nazivaju religiozno najsloženije razdoblje u hrvatskoj književnosti. Tada su glavni likovi u djelima postali sami književnici, nerijetko su se događala religiozna razilaženja i sukobi što znači da su njihove ispovijedi i oporbe u književnim djelima bile sve izraženije. Mnogo se govorilo o osobnom pogledu na Boga, prihvaćajući ga ili ostavljajući ga.

Jedan od književnika koji je progovorio o opciji zanemarivanja Boga bio je Ivo Kozarčanin (1911. – 1941.), koji u svojoj pjesmi *Poema o Bogu* iz zbirke *Mrtve oči* (1938.) govori o sebi i svojim *duhovnim nedoumicama*⁴⁴. I dok su se književnici nerijetko sukobljavali, ne samo sami sa sobom, nego i s društvom kojemu pripadaju, hrvatski je narod vrlo religiozan.

Sredinu 20. stoljeća obilježila je tajna i upitnost ljudske sudbine što je još više proširilo religioznu tematiku kroz filozofiju. Iskustvo egzistencije podrazumijevalo je čovjeka koji je sebe tražio ili osporavao što možemo nazvati životnom izgubljenosti. S jedne strane bile su religiozne teme, a s druge strane životne krize i povijesni problemi, odnos dobra i zla te društvene kušnje i ratnoga nasilja. Pojavila su se pitanja o vječnosti, smrti, životu, teološkim postavkama i etičkoj zbilji. *Bog* kao motiv postao je više osjećaj, nego teorija. Pobjedom komunizma i jugoslavenskom idejom, književnicima je namijenjena funkcija odgajanja naroda te potiskivanje religiozne svijesti kako bi se učvrstio poredak. Glasovita izreka: „Komandant je kazao da nema

⁴⁴ Isto, str. 39.

Boga, i Boga više nema"⁴⁵ značila je samo da je politika uvijek u pravu i tko se god suprotstavi takvom razmišljanju bit će otjeran.

Godine 1952. nastupila je na scenu druga moderna⁴⁶ u hrvatskoj književnosti koja je trajala do 1968. godine. To su razdoblje obilježili književnici poput Krleže, Božića, Jeličića i drugih, koji su o religiji pisali nešto manje oštro i borbeno nego između Prvoga i Drugoga svjetskoga rata.

Što se tiče lirike, možemo izdvojiti Josipa Pupačića (1928. – 1971.), koji u svojim pjesmama govori osobno i otvoreno o Bogu te Maka Dizdara (1917. – 1971.), hrvatskoga pjesnika muslimanske vjeroispovijesti koji u svojim pjesmama govori o Kristu s velikim poštovanjem⁴⁷.

Svoj religiozni put nastavlja i Nikola Šop (1904. – 1982.) koji biblijsko nadahnuće miješa s porukom svijeta i kršćanskim opcijama u modernoj verziji danteovskih motiva. U njegovoj zbirci *Isus i moja sjena* (1934.) možemo primijetiti prisnost s Isusom i bratski odnos.

Marinkovićeva *Glorija* iz 1953. godine protumačena je kao anticrkvena inspiracija od strane crkvenih predstavnika⁴⁸, dok je njegov *Kiklop* (1965.) okarakteriziran više kao strah i nemir od rata, nego kao filozofsko razmišljanje iako mu se neprekidno nameće. Čovjeka smatra krivo usmjerenim bićem, a Boga nepotrebnim i beznačajnim.

Kod Ivana Raosa (1922. – 1990.) osjeća se ateistička crta, no on u nekim kasnijim djelima potvrđuje da je duša po prirodi kršćanska.

Postmodernu književnost obilježilo je popuštanje ateizma i demokracija. Sloboda je sve više jačala, a crkveni tisak je rastao. Sedamdesetih se godina književnost polako oslobađala od komunističkoga utjecaja pa su mnogi vjerski književnici još više upućivali na Božju prisutnost, kao što je to činio Slavko Mihalić (1928. – 2007.).

Važno je spomenuti *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima* koje se tada nazivalo *Društvo sv. Ćirila i Metoda*, koje je objavljivalo djela književnika kršćanske

⁴⁵ Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 44 – 45.

⁴⁶ Razdoblje od 1952. godine koje od samog početka zastupa potpunu slobodu stvaralaštva. Razlika između prve i druge moderne je ta što druga moderna počinje s otkrivanjem literarnog trenutka izvan vlastite tradicije i bez filozofskog polazišta.

⁴⁷ Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 51.

⁴⁸ Isto, str. 52.

tematike. Nadalje, pojavljuju se prve antologije književnosti koje sadržavaju kršćanske motive: *Hrvatska duhovna lirika* iz 1968. godine i *Zapadna duhovna lirika* iz 1970. godine Đure Kokše (1922. – 1998.).

Osamdesetih godina kršćanski su motivi postali sve češći, a devedesetih redoviti i neizostavni. Nekoliko se pjesnika ističe svojim otvorenim ispovijedanjem poput Vesne Parun (1922. – 2010.), Danijela Dragojevića (1934.), Mate Sušca (1938.), Đurđice Ivanišević (1951.) Nevena Jurice (1952.) i Pere Pavlovića (1952.).⁴⁹ Osim njih pišu i Janko Bubalo (1913. – 1997.), Lucijan Kordić (1914. – 1993.), Tonči Petrasov Marović (1934. – 1991.), Stojan Vučićević (1941. – 1989.), Luko Paljetak (1943.), Ivan Tolj (1954.), Ivan Golub (1930. – 2018.), Anka Petričević (1930.), Drago Štambuk (1950.) i mnogi drugi. Pojedini pjesnici objavljuju cijele zbirke ili cikluse nadahnute kršćanskim motivima: *Anka Petričević dvadesetak zbirki*, *Ivan Golub sedam – osam*, *Luko Paljetak božićne cikluse i razgovore*,...⁵⁰ Anka Petričević u svojim pjesmama govori o zarukama i ljubavi prema Isusu koji je njen duhovni vodič kroz život.

Iako je kršćanska literatura toga razdoblja mnogobrojna, nemamo značajnijih prozних djela. Krajem 20. stoljeća utihnula su ateistička izjašnjanja te su sve glasnjija religiozna uvjerenja od kojih ćemo jedno analizirati na sljedećim stranicama rada.

⁴⁹ Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 57 – 59.

⁵⁰ Isto, str. 65.

5. STVARALAŠTVO IVANA GOLUBA

Ivan Golub rodio se 21. lipnja 1930. godine u Kalinovcu kao petnaesto i najmlađe dijete Luke i Bare Golub, a umro je 25. listopada 2018. godine u Zagrebu. Prvih pet godina osnovne škole pohađao je u svome rodnome selu, nakon čega se preselio u Zagreb da bi osnovnu školu završio u Nadbiskupskom dječjačkom sjemeništu. Završio je Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju te je 1950. godine upisao filozofiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, no usred studija morao je odslužiti vojni rok u Beogradu i Zemunu. Krajem studenoga 1952. godine zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac imenovan je kardinalom, što je razljutilo Josipa Broza Tita koji je odmah nakon toga prekinuo sve odnose sa Svetom Stolicom. To je rezultiralo isključenjem Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta iz Zagrebačkoga sveučilišta i uskratu odgode i kraćega služenja vojnoga roka studentima bogoslovnoga fakulteta. Nakon što je odslužio vojni rok, svoj studij završio je 1958. godine, a zaredio se za svećenika 1957. godine u zagrebačkoj katedrali. Na Papinskome sveučilištu Gregorijani doktorirao je disertacijom o ekleziologiji Jurja Križanića.

Uz poziv svećenika, bio je uspješni sveučilišni profesor, pjesnik i znanstvenik. Smatra se jednim od najproduktivnijih hrvatskih književnika duhovne tematike. Utemeljitelj je časopisa *Spectrum – prinosi i ogledi studenata teologije* koji i danas djeluje na Katoličkome bogoslovnome fakultetu te još nekolicine časopisa poput *Hrvatske kršćanske bibliografije* iz 1968. i *Hrvatske sakralne bibliografije* iz 1981. godine. U području povijesti umjetnosti istraživao je Jurja Julija Klovića (1498. – 1578.)⁵¹, a u području jezikoslovlja dao je točnije informacije o Bartolu Kašiću i njegovom prijevodu *Biblije* na hrvatski jezik. Njegovi radovi mnogo govore o *slici Božjoj* i o Božjoj nazočnosti u ljudskoj sudbini. Njegova preispitivanja uvijek su motivirana i završavaju inovativnim plodovima. Povezujući *ljudsko* i *transcendentno* napisao je interpretacije biblijskih tekstova poput: *Prisutni: misterij Boga u Bibliji* (1969.), *Duh Sveti u Crkvi* (1975.), *Čežnja za licem ili kako do radosti* (1981.), *Darovana riječ* (1984.) i *Prijatelj Božji* (1990.). Godine 1999. objavljena je knjiga *Dar dana šestoga* u kojoj

⁵¹ Juraj Julije Klović, drugim riječima mali i novi Michelangelo, posljednji je veliki predstavnik europske minijature te umjetnik koji je ostavio brojna značajna likovna djela galerijama, knjižnicama i muzejima. Imao je dar slikanja malih dimenzija likova i predmeta. – Barbarić, I., *Život i stvaralački opus Jurja Julija Klovića*, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 26 No. 1, 1983., str. 101.

iznosi svoja teološka stajališta. Na 60. rođendan posvećena mu je spomenica u Rimu pod nazivom *Čovjek slika Božja i prijatelj Božji*⁵².

Svoju prvu zbirku pjesama, ujedno i prvu na kajkavskom narječju te prvo samostalno književno izdanje, *Kalnovečki razgovori* objavio je 1979. godine u Akademijinu časopisu *Forum*, a ostale zbirke su: *Trinaesti učenik* (1985.), *Izabrana blizina* (1988.), *Trag* (1993.), *Oči* (1994.), *Molitva vrtloga* (1996.), *Dušom i tijelom* (2003.), *Nasmijani Bog* (2009.), *Svjetlo i sjena* (2009.) i *Sijač radosti* (2011.)⁵³. Zbirka *Trinaesti učenik* otkrila je po prvi puta Golubovo direktno biblijsko nadahnuće te nam prikazuje jednu od glavnih tema njegova književnoga opusa. Duhovni motivi temelj su njegove poezije, a njegova poezija dokazuje nam da s lakoćom možemo uskladiti doživljaje i iskaz.

⁵² Golub, I., *Pohod milosti, Izabrane pjesme*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 814 – 818.

⁵³ Kolar, M., *O manje poznatom književnom stvaralaštvu Ivana Goluba prije 1990-ih*, Kroatologija : časopis za hrvatsku kulturu, Vol. 8 No. 1-2, 2017., str. 119 – 120.

6. ANALIZA KRŠĆANSKIH MOTIVA U PJESNIŠTVU IVANA GOLUBA

Pjesništvo Ivana Goluba pripada suvremenoj književnosti. Njegovi prvi radovi koji odišu duhovnim nadahnućem dugo su ostali nepoznati čitateljskoj publici. Jedno od poznatih nagađanja zasigurno je od Maria Kolara koji tvrdi:

„Razlozi zbog kojih svoje rane radove nije objavio u vrijeme kada su nastali Golub nam nije direktno obznanio, no čini se da se nije radilo (samo) o njegovoj odluci, nego je problem vjerojatno predstavljao i status koji je književnost duhovnog (katoličkog) nadahnuća, kojem korpusu pripada i Golubovo pjesništvo, imala u to vrijeme.“

(Kolar, 2013: 59)

Zanimljivo je spomenuti da svaka prethodna zbirka pjesama sadrži jednu pjesmu koja poslije postaje naslov sljedeće zbirke. Tako se pjesme *Deus ridens ili Nasmijani Bog* i *Sijač radosti* nalaze u zbirci pjesama *Dušom i tijelom* iz 2003. godine, a dvije pjesme istoga naziva *Suze i zvijezde* nalaze se u zbirci pjesama *Nasmijani Bog – Deus ridens* iz 2009. godine.

6.1. MOTIV BOGA

U zbirci pjesama *Trag* prvim čitanjem možemo primijetiti kratke, ali bogate opise prirode. Govoreći o prirodi u kratkoj formi koja mu je bila najdraža, prepoznajemo zahvalu *Bogu* za sva njegova dostignuća u pjesmi *Hvala ti za ovaj dan*:

„hvala ti za ovaj dan
za trave suhe i morem orošene (...)
(...) za biti i nebiti
za ovaj dan“

(Golub, 2013: 152)

Svaki pojam pomno je smišljen i na pravome mjestu u pjesmi. Pjesnikov istančani vid primjećujemo u nekolicini pjesama iz zbirke gdje običnim riječima daje drugu dimenziju i time pjesmu podiže na viši nivo što možemo primijetiti u pjesmi *Iza zaslona od oblaka*:

„(...) zlatnim strijelama
podrezuje niti kiše“

(Golub, 2013: 167)

Pjesnik pokazuje svoju poniznost, a u skladu s prirodom miran je promatrač. U sitnicama vidi Božju prisutnost. Osobno shvaća Božju blizinu te govori u prvome licu u pjesmi *Ne molim te mnogo*:

„(...) samo zvijezde mrvu
samo mora kap
samo kruha koru
samo lista hlad“

(Golub, 2013: 159)

U tim stihovima vidi se njegova ljudska veličina i skromnost naspram svijetu koji očekuje mnogo od Boga. Pomnim čitanjem dolazimo do pjesme *Ne mogu sam*⁵⁴ koja nijednog čitatelja ne ostavlja ravnodušnim iz razloga što pokazuje motiv *Božjega strpljenja*. Ono je poprilično važno jer ga Bog čeka i kad ga pjesnik ne želi vidjeti u svojim najmračnijim dijelovima života. *Božja egzistencija* i *prisutnost* u čovjekovu životu vidljiva je iz pjesme *Točka*⁵⁵ koja je druga riječ za Boga. Ljudi i priroda jedno su na Zemlji. Priroda je sama po sebi lijepa i ne traži odgovore na pitanja pa je stoga ona mnoštvo uskliknika (*stablo, trava, cvijet,...*). S druge strane imamo čovjeka koji je nedokučiv kao odsjaj Božjega otajstva. Stalnim propitivanjem, sumnjom, nesigurnošću i dvojmom te traženjem Božjega konkretnoga odgovora čovjek je dobio naziv upitnika. U tome nizu Bog bi bio *točka* što znači da je kraj i smisao svega. Njegova *prisutnost* bliska je i prirodi i čovjeku. Stoga, slijedeći taj primjer, *Božju prisutnost* naći ćemo u pjesmi *Deus absconditus* u kojem navodi prikradanje *iza zvijezda, stabla, lica, u kruhu i u Nazarencu* te naposljetku i u njemu samome:

„(...) Skrivaš se u meni
Deus absconditus“.

(Golub, 2013: 672)

Motiv *vjere* u pravoga Boga jasno je vidljiv u pjesmi *Ja ne vjerujem u Boga* koja svojim naslovom govori suprotno od očekivanoga. Pjesnik je nabrojenim osobinama kojima se imenovao *Bog* dao suprotno značenje pa tako ne vjeruje u *osvetnika, progonitelja, mrzitelja, sebičnoga, bezbrižnoga, hirovitoga i bezobzirnoga boga*⁵⁶. Pišući malim početnim slovom lošega boga želi prikazati da taj bog nije njegov i da ga ne poznaje kao takvoga. Zapravo se u toj pjesmi govori o tuđem bogu, onome kojemu

⁵⁴ Golub, I., *Pohod milosti*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 185.

⁵⁵ Isto, str. 220.

⁵⁶ Isto, str. 629.

vjeruje čovjek koji ne želi prijateljevati već je u njemu prisutan strah koji je negativan. Pjesnikov *Bog* puno je bliži od ovoga dalekoga boga. Ipak, ispravan strah Božji javlja se u pjesmi *Dobro je* koja nosi značenje početka mudrosti. Glavna ideja toga motiva jest posljednji stih koji je u opreci sa Bogom iz prethodne pjesme:

„(...) Ne bojati se nikoga
osim Boga Dobroga“

(Golub, 2013: 478)

Motiv *Božjega poziva* vidljiv je u pjesmi *I bog se zaželio razgovora*⁵⁷ u kojemu Golub otvoreno govori o znakovima kojima Bog zove ljude k Sebi. To podrazumijeva molitvu i misu. *Sandale nenošene* imaju značenje puta koji čovjek još nije iskusio, a to je put mira i istine. Pjesma nosi poruku da čovjek mora dobro otvoriti oči i pokloniti uho svakoj riječi iz bilo čijih usta kako bi razaznao Boga koji može otvoreno govoriti preko neke određene osobe. Kraj pjesme završava stihom: „I Bog se zaželio razgovora“ ukazujući da je podne vrijeme za molitvu Gospi u čijoj molitvi stoji prisjećanje na začecje po Duhu Svetom i Riječ koja je tijelom postala i prebivala među nama.

Motiv *Božje prisutnosti* jasno je vidljiv u pjesmi *Moj Bog*. Samim naslovom pjesnik želi pokazati blizinu i prijateljstvo s Bogom. Pridjevom *Moj* pjesnik nastoji prisvojiti Boga kojeg smatra vrlo osobnim. Sedam strofa od kojih se svaka sastoji od dvostiha u sebi ima opreke. Prvi stihovi strofa su radnje koje se odnose na samoga pjesnika, dok se drugi stih u strofama odnosi na Boga. Primjerice:

„(...) Bježim od Tebe
nailazim na Tebe“

(Golub, 2013: 430)

ili:

„Klonim se Tebe
Ti se ne kloniš mene“

(Golub, 2013: 430)

Značenje stihova stvaralački je izbor Božje blizine i ljubavi te prijateljstva prema čovjeku. Čovjekova se jedinstvenost krije u stvorenoj povezanosti s Bogom. Po Golubovu stvaralaštvu možemo primijetiti da je mnogo analizirao *sliku Božju* te je u svojoj poeziji nastojao promatrati čovjeka u odnosu prema Stvoritelju i prema ostalim ljudima. Njegov rad dokazao je činjenicu da je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, a ne

⁵⁷ Isto, str. 221.

čovjek Boga na svoju sliku. Jedan od stihova koji spominju sliku Božju glasi: *Homo ludens – čovjek igrač, slika Božja – imago Dei*⁵⁸. Taj stih referira se na prethodni o susretu čovjeka i Boga:

„(...) sad se Bog skriva i čovjek ga traži,
sad čovjek se skriva i Bog ga traži.
(...) danas – naći će jedan drugoga.“

(Golub, 2013: 433)

Božje prijateljstvo s čovjekom glavna je karakteristika Golubovih pjesama, a dijalog i savez jedne su od tema koje idu uz taj motiv. U njegovim pjesmama *Bog* nije nametljiv iako se nalazi tamo gdje i čovjek, već je pravi razlog što se svugdje nalazi Božji osjećaj da je u čovjekovom trenutku slabosti potreban čovjeku. Motiv *Boga* jasno je vidljiv i u pjesmi *Zajednički nazivnik* u kojemu pjesnik otvoreno govori o lošim stvarima koje se same od sebe pretvaraju u dobre bez puno napora. Njegova tema je *Bog kao zajednički nazivnik* svih ljudi. Cjelinu stavlja pod broj jedan:

„Onda su sva zvona jedan glas
Onda su svi ljudi jedna obitelj.“

(Golub, 2013: 653)

Glavni se lik u pjesmi povezuje s Bogom ili Isusom kako bi stvorio usporedbu za bolje shvaćanje pjesnika kao čestite osobe. Drugim riječima, pjesma nosi poruku da imaš sve ako imaš Boga i da ne oskudijevaš u nečemu.

Golubove misaone pjesme izvor su bogatih slika koje uvijek u sebi imaju prirodu kao pozadinu u kojoj se nešto važno događa. Pjesnik vidi ljepotu u običnim stvarima, za razliku od čovjeka koji te stvari ne primjećuje. Važno je slušanje prirode koja mnogo govori čovjeku koji ima zatvorene oči i zaklopljene uši. Upravo se Božja čuda mogu prepoznati u prirodi. Jasno je vidljivo da pjesnik od života stvara poeziju, odnosno da je sam život poezija. Kada bismo to shvatili, grana bi bila *glas Božji koji bi poslije postao modroljubičasta glicinija*:

„Zoveš me granama
kao rukama. (...)
(...) Kad u jutro niz stube sletim
taknut će mi rame.
Znam tko,
Amen.“

(Golub, 2013: 418)

⁵⁸ Isto, str. 433.

Amen je u ovome dijelu druga riječ za potvrdu i za kraj. *Šum procvalih krošnji* bile bi riječi koje bi druga strana uputila pjesniku da bi ponovno proživio mladost *cvjetanjem očiju* i *buđenjem kostiju* te *zimi koja nije vječna*. Osim toga, pjesma je podijeljena na dvije cjeline. Jedna govori o životu prije Božjega obraćanja, dok druga govori o životu nakon obraćanja. Pitanja na početku pjesme ne traže odgovor, već ih pjesnik sam daje sklapanjem ruku.

6.2. MOTIV ISUSA KRISTA

Lik *Isusa Krista* kojega Golub osobito poštuje pojavljuje se u pjesmama koje daju sličan scenarij kao iz *Biblije*. U ovome slučaju to je *Evandjelje po Ivanu* koje prikazuje treće Isusovo ukazanje učenicima nakon uskrsnuća. Pjesnik se služi različitim dužinama stihova kako bi istaknuo važne dijelove pjesme. Pjesma je zrcalo događaja o Petrovom lovu ribe uz ponešto sitnih detalja:

„(...) neznanac stade na obalu
Gospodin je – prepozna ga Ivan“

(Golub, 2013: 192)

dok u *evanđelju* imamo:

„Nato učenik kojega je Isus osobito ljubio reče Petru: »Gospodin je!«⁵⁹

Stihovi iz pjesme znakovito govore o Ivanu, apostolu, ali i o pjesniku i svećeniku Ivanu koji je izrazito blizak Isusu. Druga pjesma *Ostavi mreže* nastavlja se na *Lukino evanđelje* koje opisuje isti događaj, no s nastavkom na poziv Isusa da pođu za Njim:

„Ostavite mreže
i ostaviše mreže
i pođoše za tobom“.

(Golub, 2013: 164)

U tome vidimo pjesnikov put na kojemu je stao pred njega i pozvao ga da bude njegovim pomazanikom. Završni stih koji glasi: „stao si na moju obalu“ početak je jednoga novoga života te ostavlja prostor koji se kasnije puni njegovim svećeničkim djelima i propovijedanjem. Kratka pjesma *Molitva* sastavljena od dva stiha:

⁵⁹ Kaštelan, J., Duda, B. (ur.), *Evandjelje po Ivanu*, u: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 1223.

„daj mi slutnju
dao si mi sve“

(Golub, 2013: 160)

pjesnik moli da mu Bog da sposobnost predosjećaja da bi mogao izbjeći nevolje i živjeti u čistoći i miru.

Motiv *Isusove ljubavi* očituje se u pjesmi *Pranje nogu*. Sadržaj je izvučen iz *Evandjelja po Ivanu* uoči blagdana Pashe. Pjesma sadrži poruku u istoj mjeri koliko sadržaj iz evandjelja. Glavna je poruka potpuna ljubav prema bližnjemu i stav koji moramo zauzeti prema uzoru iz *Biblije*. Dijelom u *evandjelju*: „I vi ste čisti, ali ne svi.“ i stihom iz pjesme „koji prao si prijateljima stope.“⁶⁰, pjesnik želi iskazati milosrđe koje mora postojati i u ljudima jer je stvoren na sliku Božju. Stih „pranje nogu je važna stvar“ proteže se u svim strofama kao početni stih kako bi naglasio skrivenu poruku koju nosi pjesma. Završnim stihom pjesme, Golub je nastojao čitatelja ostaviti s tom mišlju kako bismo shvatili dublji smisao od samoga čina pranja nogu. Nadalje, pjesma *Prijatelj* simbolično govori o Isusu Kristu kao vjernome životnome suputniku Ivana Goluba. Vraćajući se u svoj rodni dom u Kalinovcu u ožujku 2005. godine na sunčani Uskrs, Golub se prisjeća svojega djetinjstva koje je prepuno igre i učenja. Isusa zove i prima u svoj dom ne kao neznanca, već kao dobroga staroga prijatelja. U prvome stihu pjesme direktno se obraća Isusu, kao da stoji na vratima te ga spremno i željno iščekuje:

„A što da rečem Tebi Isuse
Drago mi je
što si došao u moj dom“.

(Golub, 2013: 680)

6.3. MOTIV GRJEŠNIKA

U Golubovu pjesništvu možemo uočiti empatiju za bolesne i nemoćne ljude, no više od toga zanimljiva je usmjerenost na ljude koji se nalaze u tami. Motiv *grješnika* nezaobilazan je u religijskome pjesništvu pa se, naravno, i tu spominje kratkim stihovima:

„moje su oči
na strani onih

⁶⁰Golub, I., *Pohod milosti*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 226.

koji ne znaju
gdje je svjetlost.“

(Golub, 2013: 161)

Grješnik je u tom smislu daleko od milosti Božje, a *oči* su druga riječ za put prema *svjetlosti* odnosno prema pravome putu.

Pjesma *U sebi Tebe tražim* nastala je na Silvestrovo. Početak govori o njegovoj brizi praznih stranica koje se postupno pune kako mu misli okupiraju događaji iz prošle godine. Pjesma je zapravo zahvala za cijeli njegov život koji je živio u vjeri i čistoći. U drugome dijelu pjesme prepoznamo domoljublje:

„Ne zaboravi moju domovinu Hrvatsku:
staru a mladu
lijepu i našu.“

(Golub, 2013: 236)

Stihu „staru a mladu“ nije pridodao zarez da bi se ta dva oprečna pojma spojila u cjelovitu sliku jedne Hrvatske. Motiv *grješnika* pojavljuje se u molitvi Bogu da ga vodi k Njemu, opisujući *putove vijugave, izbočene i uleknute*, drugim riječima nepregledan put grješnika koji ne vidi jasno. Nekoliko stihova iza toga slijedi:

„Znam s nama si...
tamo gdje Te traže
i gdje Te ne traže
i gdje Te ne žele.“

(Golub, 2013: 237)

Te stihove možemo shvatiti i kao nevjeru koja je u 20. stoljeću bila izražajna.

Motiv *ljudske površnosti* vidljiv je u pjesmi *Crkva*. Pjesma je sastavljena od pet strofa od kojih se svaka sastoji od distiha. Prve četiri strofe u prvome dijelu govore o stvarima (*uljanici, oltaru, kadionici*) i o osobi (*svećeniku*) dok se u drugom dijelu strofe opisuje njezin izgled koji je, ako se pravo uzme, crkvena vanjština kojom se pokušava slaviti dolazak Boga. U toj pjesmi možemo prepoznati pjesnikov uspjeh stvaranja slike površnosti ljudske naravi. Motive *mramora* umjesto gologa oltara, *električne žarulje* umjesto svijeće svjedoče o pokušaju naglašavanja izvanjske ljepote umjesto rada na duhovnoj ljepoti grješnika. Zadnji stih koji glasi:

„Ovdje je
Samo Bog nepatvoren.“

(Golub, 2013: 641)

razrađuje usporedbu čovjeka i Boga, ovozemaljskoga i onozemaljskoga svijeta. Čovjek je materijalist, dok je Bog u potpunosti cjelovit u svojoj svetosti. Tu misao možemo oprimirati stihovima iz pjesme *Posjet*, koja govori o zaokupljenome čovjeku koji, drugim riječima, može biti shvaćen kao izgubljen ili nevjeran:

„I kao sumanut izletio
a da nije odgovora
na upit domaćina »Kako si?« dobio.“

(Golub, 2013: 492)

Pojavljuje se i prolaznost čovjekova postojanja, no pjesmu zapravo možemo protumačiti kao čovjekov odnos prema Bogu. Domaćin je shvaćen kao Bog, a gost je čovjek koji na kratko dolazi kod domaćina na čašicu razgovora, no opterećen zemaljskim površnim stvarima udaljuje se od Boga.

6.4. MOTIV SUMNJE

Motiv *sumnje* pojavljuje se u ranijim fazama Golubova stvaralaštva kada se lirski subjekt pokušava pronaći u zbrci života. Tako nastaje pjesma *Sâm*⁶¹ u kojoj kratko opisuje svoju samoću uspoređujući ju sa suzom. Na kraju zaključuje da su čak i *suze* dvije te imaju jedna drugu, dok on i dalje ostaje izdvojen bez nekoga u blizini. Dublje značenje motiva samoće povezuje se s motivom *suza* i *sumnje* da se pronađe prava osoba koja vodi njegov život. On teži nečem višemu od čovjeka, nekome božanskome biću, što bi se moglo prepoznati kao *Bog*. Traži odgovor od Boga, da mu on sam kaže da nije sam i ostavljen. No, Bog mu daje ruku i vodi ga kroz život.

6.5. MOTIV SUZA

Motiv *suza* možemo prepoznati u pjesmi *Suze*⁶² koja krije u sebi povjeravanje važnih stvari u životu. *More* i *vjetar* promjenjivoga su smjera, a *zemlja* je suviše tvrda za suze. *Suze* možemo prepoznati kao slab i ranjiv motiv koji se prepušta Božjemu dlanu. Također, upotrebljava se kao druga riječ za patnju i bol. Dakako, prisutno je i

⁶¹ Isto, str. 174.

⁶² Isto, str. 582.

pitanje u kojemu se izravno obraća suzama i pita kamo će s njima. Možemo razaznati da se radi o dužem razmišljanju, dok se pjesnik nalazio u Opatiji gdje je napisao ovu pjesmu 1970. godine. Misli vodilje za njegove suze bili su *more* i *vjetar* na obali koje je smisleno uklopio da bi svaka od njih imala svoju osobinu. Prepustiti se moru ili vjetru značilo bi otići s njima i ne vratiti se nikada.

6.6. MOTIV BIBLIJSKIH LIKOVA

Što bi to bilo Golubovo religijsko pjesništvo bez biblijskih likova i žrtve općenito? U pjesmi *Kako je to biti preteča*⁶³ uvodni stihovi su propitivanja pjesnika kako je biti prvi i krčiti put ranjavajući se i žrtvovati da bi na kraju otišao i da bi mjesto dao *Drugome*. Jasno je vidljivo da je *Drugi* zapravo Isus, a njegova preteča je Ivan Krstitelj koji je propovijedao prije Isusa. Da bi se dočarao njegov strmovit put i žrtva, miješaju se djelovanja krčenja, ranjavanja, zapinjanja i izbijanja. Nakon toga se *uspinje, posrće, diže se, staje i pušta Drugoga*. Golubova pjesma bogato je naglasila i dočarala motiv *žrtve* koja je ujedno i ljubav prema bližnjemu.

6.7. MOTIV DARA BOŽJEGA

Motiv *Dara Božjega* pojavljuje se u pjesmi *Dar* koja opisuje zahvalu za sve što mu Bog pruža. Nepostojanost je oprimjerio sa znanjem da je mogao postojati kao cjelovitom mišlju. Nakon toga, redaju se uobičajene slike iz djetinjstva: *trganje trave, škola, pisanje i pjevanje*. Zatim se vraća na glavnu misao i nastavlja ju sa žaljenjem što ne bi znao da je mogao postojati. Tom je pjesmom pjesnik pokazao moć i ljubav Božju koji je *na nebesih*. Riječ *dati* proteže se kroz cijelu pjesmu kako bi istaknuo koliko moć ima davanje. Osim te pjesme, pojavljuje se još jedna koja sadrži isti motiv. Motiv Dara zapravo ima značenje čovjekova postojanja:

„Ti koji Jesi
dao si mi da jesam.“

(Golub, 2013: 667)

⁶³ Isto, str. 230.

Iz prvoga stiha možemo izvući priču iz *Markova evanđelja* u kojemu Isus odgovara na pitanje Velikoga svećenika: „Jesi li ti Krist, Sin Preslavnoga?, Ja jesam – odgovori Isus...“⁶⁴ što znači put, istina i život. Isusovo postojanje živi u čovjeku. Nadalje, motiv *Dara* možemo oprimjeriti stihovima iz pjesme *Hvala Ti što jesam*:

„što si mi dao
da Ti mogu reći »Hvala.«“

(Golub, 2013: 694)

Jasno je vidljivo da pjesnik nadopunjuje svoje pjesme s godinama te se neki dijelovi ponavljaju, odnosno govore o istome.

6.8. MOTIV MOLITVE

Molitva je bila nešto izraženija u vrijeme rata 1991. godine. Pojam *crvene boje* proteže se kroz većinu pjesama u zbirci *Molitva vrtloga*: „crveno visi s papinoga prozora“, „pljeskom oko crvenkastog obeliska“, „diže se i širi crven namreškan zastor“, „podiglo je crvenu kapu“, „pun Mjesec krvavo crven“, „... što bi se moglo pripisati lošim predosjećajem. I zaista, njegov je predosjećaj bio točan:

„Počelo je što je počelo.
Rat je počeo rat.“

(Golub, 2013: 291)

Motiv *molitve* sadržan je u podužoj pjesmi *Oče naš*⁶⁵. Pjesma se sastoji od manjih tema koje molitva *Oče naš* sjedinjuje u cjelinu. Prvi dio govori o mjestu na kojemu se pjesnik nalazi, dok razmišlja o ideji novoga stvaranja te se nastavlja na pojam Oca. Uspoređuje Boga i Oca te ukratko opisuje svaki dio molitve. Zapravo nas pjesnik nastoji pomalo uznemiren tonom, usklikima i kratkim retoričkim pitanjima s brzim kratkim odgovorima, poučiti shvaćanju molitve koju izgovaramo.

Motiv *molitve* pojavljuje se i u zbirci pjesama *Hodočasnik* iz 1998. godine. Za razliku od prvog interpretiranja molitve *Očenaša*, u toj nas pjesnik nema namjeru poučiti pravilnoj molitvi i shvaćanju molitve, nego izreći kakvo je njegovo stajalište o molitvi, koje možemo oprimjeriti stihom:

⁶⁴ Kaštelan, J., Duda, B. (ur.), *Evanđelje po Marku*, u: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 1162.

⁶⁵ Golub, I., *Pohod milosti*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 440.

„Moj Očenaš
je moj.“

(Golub, 2013: 327)

S pridjevom *moj* želi nam reći da je to njegova osobna molitva i odnos s Bogom.

Stihom:

„Moj Očenaš
je kao rijeka.
Nikad isti.
Jučer onaj,
danas ovaj.“

(Golub, 2013: 326)

želi iskazati da njegova molitva nikada nije ista jer se životne okolnosti mijenjaju.

6.9. MOTIV KRALJEVSTVA NEBESKOGA

Motiv *Isusa Krista* ne pojavljuje se imenom u pjesmi, nego se dokazuje svojim djelima. Taj motiv govori o njegovoj pomoći lutalicama, o ispravku krivudave staze na pravi put. Sve do dijela u kojemu govori o dvanestorici svojih prijatelja (u *Bibliji* učenika) može nas analiza dovesti i do Mojsija što poslije možemo samo isključiti. Pjesma je poziv čovjeka da Isus napravi onako kako mora biti. Motiv *dvanaestorice* prijatelja podijeljenih na četiri strane svijeta ima značenje propovijedi i širenja Radosne vijesti. Pjesnik je pomno izabrao epitepe kako bi njima iskazao važne stvari iz Isusova života. Početkom pjesme uvodi se u povijest židovskoga naroda, dok se kraj odnosi na Isusov odlazak u *Kraljevstvo Nebesko*:

„Otvori širom vrata Očeva doma
i uvedi se u šator nerukotvoreni!“

(Golub, 2013: 423)

Pridjevom *nerukotvoreni* želi istaknuti da *Kraljevstvo nebesko* nije od ovoga svijeta. Nastavlja se motivom *Marije Djevice* nazivajući ju Majkom koja čeka čovjeka prilikom ulaska u kraljevstvo. U tome dijelu Majci je nadodana riječ *oči* podsjećajući na kip Marije s tužnim pogledom na čovječanstvo.

Motiv *kraljevstva nebeskoga* pojavljuje se i u pjesmi *Molitva za novu kuću*. Odlazak sa ovozemaljskoga svijeta uspoređuje s utrkom koja je došla kraju, pjevanju

posljednjega zvuka, posla koji je obavljen i svršenom poslanju. Ovaj se put Bog naziva *Ocem*, a njegovo kraljevstvo *kućom*. Pjesma ima duboko značenje pripreme za vječni život. Zadnji stihovi govore o spremnosti za ulazak u kraljevstvo Nebesko:

„Gospodine, odlazimo
pripravi kuću za nas
kako si obećao.“

(Golub, 2013: 429)

Upućuje nas na citat iz *Ivanova evanđelja*⁶⁶ koje glasi: „U kući Oca mojega ima mnogo stanova. Inače, zar bih vam rekao: Idem da vam pripravim mjesto! Kad odem da vam pripravim mjesto, vratit ću se da vas uzmem k sebi, i da vi budete gdje sam ja.“

Kraljevstvo nebesko može se izreći i pojmom *one obale, obale s onu stranu rijeke* koju pjesnik naziva i vječnim životom.

6.10. MOTIV GOLUBA

Motiv *goluba* pojavljuje se u pjesmi *Blag budi Golubu*⁶⁷ u kojemu pjesnik dijelom govori o sebi, a dijelom o golubu iz *Biblije*. Pjesma se sastoji od tri strofe: prva govori o pjesniku Golubu koji dolazi pred vrata Raja, druga govori o biblijskoj priči o Isusu koji u predvorju hrama prevrne sve osim krletki i golubova. Uspoređuje sebe na vratima i te iste golubove iz hrama tražeći milosrđe od Gospodina. Treća strofa govori o biblijskoj priči Isusova krštenja iz *Lukina evanđelja* te na kraju ponovno traži milosrđe za Goluba, odnosno za sebe. U toj pjesmi možemo prepoznati lik Ivana Krstitelja kojega veže uz golubove na krštenju: „siđe na njega Duh Sveti u vidljivu obliku, nalik golubu, i dođe glas s neba“⁶⁸, dok poveznicu možemo naći na drugoj strani – pjesnika Ivana Goluba.

6.11. MOTIV BLAGDANA

⁶⁶ Kaštelan, J., Duda, B. (ur.), *Evanđelje po Marku*, u: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 1216.

⁶⁷ Golub, I., *Pohod milosti*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 435.

⁶⁸ Kaštelan, J., Duda, B. (ur.), *Evanđelje po Luki*, u: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 1169.

Motiv *blagdana* pojavljuje se u pjesmama *Koja tišina*, *Tražim riječ* i *Baš na Božić*. U pjesmama s tim motivom pjesnik želi dočarati nekomercijaliziran Božić koji odiše tišinom i samoćom. Pod pojmom samoća ne misli se doslovno na samoću, nego na unutarnji mir u vrijeme Božića. S motivom *Božića* želi upozoriti da se današnji Božić pretvorio u marketing i lažni osmijeh društva u kojem živimo:

„(...) bez upravljača TV programa na dlanu
bez zvuka zvonca na vratima
bez prenemaganja u posjetima
bez dosađivanja posjetom
bez upijanja dima iz tuđih nosnica
bez kihanja u lice
bez političkih mudrovanja“.

(Golub, 2013: 408)

Naravno, možemo primijetiti i njegov pogled na političko stanje o kojemu nema riječi hvale. Slijedeći primjerom Božića prelazimo na drugi motiv koji je uveden na kraju pjesme *Koja tišina*, a glasi:

„Samo Bog
-Božić.“

(Golub, 2013: 406)

Cijeli blagdanski smisao prikazan je u tim stihovima koji znače da je *Božić* zapravo *Bog*. Onomatopejom pjesnik dočarava sve ono što *Božić* čini nemirnim blagdanom: *krecne*, *zaruži*, *zacvili*, *vikne*, *šušne*. On pokazuje iznenađenost zagrebačkim Božićem 1994. godine koji je, začudo, utihnuo. Svoj tip *Božića* dočarava brojnim epitetima koji pokazuju njegovu okolinu: *guste maglice*, *tih tišina*, *suha soba*, *nerečena riječ*, *neviđeno svjetlo* i *dah Duha*. Dublji smisao pjesama možemo pronaći u poruci da svatko mora pronaći svoj *Božić*, koji se odnosi isključivo na duhovno stanje koje je trenutačno siromašno.

6.12. MOTIV VJERNIKA

Motiv *vjernika* prisutan je u pjesmi *Običan čovjek*, koja se sastoji od jedne strofe bez interpunkcijskih znakova i različitom dužinom stihova, da bi se istaknula svaka sljedeća riječ koja je važna isto toliko koliko je *običan čovjek*. Motiv *vjernika* zapravo je skriven u pridjevu *običan* koji sebe smatra jednostavnim, skromnim, poniznim i

čistim bićem dok pod pojmom *svi* želi istaknuti sveukupnost razmišljanja ostaloga društva koji nije nalik njemu. To možemo shvatiti kao opreku *vjernika* (jedne osobe koja živi čistim i skromnim životom) i *nevjernika* (mnoštvo koje ne prihvaća nekoga tko je drugačiji od njih). *Običan čovjek – vjernik* zapravo se smatra drugim i drugačijim, neobičnim jer je običan čovjek *toliko rijedak*⁶⁹. Druga je pjesma *A ipak jest* nalik prethodnoj sa sličnom tematikom. Vjera u Boga i razgovor s Njim na kraju svakoga stiha čini se sasvim čudnim i beznačajnim činom. Pjesnik želi istaknuti da je u današnjemu svijetu postalo uobičajeno živjeti bez Boga te se sve drugačije od toga smatra zastarjelim i sumanutim:

„Živjeti kao da Bog živi je čudno
Moliti se Bogu je smiješno“.

(Golub, 2013: 668)

U toj pjesmi možemo naići i na motiv *sumnje* koja razdire današnje društvo.

Pjesma *Bože, što si maštovit!* sastoji se od četiri strofe koje prikazuju usporedbu cvijeća i čovjekova postojanja. Retoričkim pitanjem pjesnik nas navodi da razmišljamo o postavljenom pitanju. Primjećujemo želju za vječnošću, a u isto vrijeme govori o prolaznosti života. Usporedbi cvjetanja i čovjekova sazrijevanja dolazi kraj. Kraj pjesme možemo shvatiti da je pjesnik simbol cvijeta učinio čovjekom. Prolaznost života prisutna je u drugoj strofi: „I vlas mi, gle, pala s glave“⁷⁰ u kojoj je ubacio usklik *gle* kako bi pokazao na sitnice koje se vremenom skupljaju i tijelo stišću k zemlji (smrti).

Golub je čovjeka u svojoj poeziji promatrao kao biće slobode, ljubavi, odgoja i molitve te je smatrao da mu je Bog dao tu mogućnost da se ostvari. Sloboda je bit čovjeka, a ljubav je neodvojiva od nje. Drugim riječima, biti slobodan znači voljeti i ljubiti, a ljubiti znači davati sebe i pomagati drugima. Bog je u pjesnikovim djelima dao čovjeku slobodu da bira, ali i da opozove izbor. Iz toga je nastala pjesma *Budi slobodan* koja govori o čovjekovoj slobodi i Božjoj volji:

„Ja cijenim tvoju slobodu
dok hitaš kao jelen
dok se spotičeš kao mladunče
dok pjevaš kao ptica...“

(Golub, 2013: 695)

⁶⁹ Golub, I., *Pohod milosti*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 463.

⁷⁰ Isto, str. 420.

Mnogo je Golubova života u pjesmama, piše o svojim mislima s tolikom smirenošću da se pjesme čitaju s lakoćom.

7. ZAKLJUČAK

Rad se temelji na analizi kršćanskih motiva u pjesništvu Ivana Goluba koje je nastalo po uzoru na ranija nadahnuća svjetskih i hrvatskih pisaca. Golubova životna i stvaralačka inspiracija i filozofija dovela je do bogatoga književnoga opusa nadahnutim *Biblijom*. Primjećujemo izvrsno poznavanje biblijskih događaja kojim ne parafrazira biblijske priče, nego daje svoju viziju Boga i biblijskih likova, pritom imajući snažan osjećaj za sveto. U njegovim pjesmama otkrivamo kompleksno stanje modernoga čovjeka, traženje smisla, pitanja, uvjerenja i tajnovitosti. Prisutna je skromnost i poniznost lirskoga subjekta, zahvalnost za dar postojanja te čvrsta vjera, ne samo Bogu, nego i zemlji, zavičaju i narodu. U njegovim pjesmama prepoznajemo izvor snage i okrepe koju crpi iz molitve. Motiv *Boga* u pjesmama povezan je sa zahvalnošću, pravednošću i milosrđem kao glavnim karakteristikama. Zaključujemo da taj motiv ima značenje nade i smisla u životu. Ostali motivi koji su prisutni u pjesmama su: *vjernik*, *Isus Krist*, *Bogorodica*, *griješ*, *sumnja* i *suze*, dok se ostali motivi spominju u tragovima. Motiv *Isusa Krista* najčešće se pojavljuje usporedno s pričama iz *evanđelja* koji nosi značenje prijateljstva i pomoći bližnjemu. S druge strane imamo čovjeka – *grješnika* koji se nerijetko prikazuje kao površno i materijalno biće uključujući svećenike. Osvrćući se na uvod, u kojemu smo pretpostavljali da će se Golub osvrnuti isključivo na osobu, a ne na instituciju, možemo doći do zaključka da ipak Crkvu nije stavio pod stakleno zvono, nego ju je s pravom kritizirao navodeći da su i svećenici ljudi i grješnici. Osim toga, *grješnik* je dočaran i kao izgubljeni i zaokupljeni čovjek materijalnim stvarima, dok je u ranijim djelima drugih književnika nevjernik i grješnik bio nemoralan čovjek. Motiv *suza* u Golubovim pjesmama ne govori o sagrađenju i skrušenju, nego mu daje potpuno novo značenje. Stavljanjem suza na dlan poistovjećuje s kapima te smatra da je Božji dlan jedino mjesto na svijetu gdje je suza (patnja i bol) sigurna. Motiv *blagdana*, odnosno *Božića* daje novo značenje – unutarnjega mira kojega oslovljava samoćom koja prožima sve njegove pjesme. Njegov život opisan je u pjesmama, a sebe često smatra jednostavnim i običnim čovjekom koji uživa u onome što mu Bog pruža govoreći da je to Dar Božji, a prelazak na *onu obalu* smatra vječnim poklonom iz ljubavi Boga prema čovjeku. Stoga, Golubove pjesme svojevrsna su ispovijed vjere i dokaz čvrsto izgrađenoga religioznoga čovjeka koji moralne vrijednosti i unutarnji mir slike Božje stavlja na prvo mjesto.

8. POPIS LITERATURE

1. Anić, V., Brozović Rončević, D., Goldstein, I., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, 2002.
2. Avsenik Nabergoj, I., *Podobe resničnosti, resnice in ljubezni v Svetem pismu in literaturi*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 2018.
3. Barbarić, I., *Život i stvaralački opus Jurja Julija Klovića*, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 26 No. 1, 1983., str. 101 – 106.
4. Bigham, S., *Early Christian Attitudes toward Images*, Rollinsford, New Hampshire: Orthodox Research Institute, 2004.
5. Borges, J. L., *Urotnici; Atlas*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989., str. 10 – 11.
6. Brnčić, J., *Ljestve Jakovljeve, Biblijski motivi u književnosti*, Naklada Breza, Zagreb, 2019.
7. Frangeš, I., *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
8. Golub, I., *Pohod milosti, Izabrane pjesme*, ŠK i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
9. Hrbud, N., *Juraj Dragišić i kršćanski pisci u De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus*, Filozofska istraživanja, Vol. 39 No. 2, 2019., str. 359 – 379.
10. Jensen, R. M., *Early Christian Images and Exegesis*, u: *Picturing the Bible. The Earliest Christian Art*, (ur.) Jeffrey Spier, New Haven: Yale University Press, 2007.
11. Jensen, R. M., *Face to Face. Portraits of the Divine in Early Christianity*, Minneapolis: Fortress Press, 2005.
12. Kalašević, G., *Nietzscheova filozofija i kršćanstvo*, Počeci: časopis bogoslova Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, Vol. 5. No. 1., 2004., str. 4 – 14.
13. Kaštelan, J., Duda, B. (ur.), *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
14. Kolar, M., *O manje poznatom književnom stvaralaštvu Ivana Goluba prije 1990-ih*, Kroatologija : časopis za hrvatsku kulturu, Vol. 8 No. 1-2, 2017., str. 115 – 130.

15. Nazor, A., *O glagoljskoj tiskari u Senju i njezinim izdanjima (1494. – 1508.)*, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 41 No. 1, 2014., str. 211 – 243.
16. Petrač, B., *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*, Croatica Christiana periodica, Vol. 19 No. 36., 1995., str. 77 – 95.
17. Raguž, I., *Na razmeđu ateizma i kršćanske vjere. Teološki pogled na misao Alberta Camusa*, Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 65. No. 3., 2010., str. 341 – 352.
18. Stojanov, T., *Filozofski sistem Dostojevskog (pokušaj rekonstrukcije)*, Diacovensia : teološki prilozi, Vol. 18 No. 1, 2010., str. 197 – 208.
19. Šego, J., Žižek, K., *Religiozni motivi u stvaralaštvu Antuna Gustava Matoša, Milana Begovića i Vladimira Nazora*, Croatica Christiana periodica, Vol. 41 No. 80, 2017., str. 207 – 222.
20. Šimić, A. B., *Sabrana djela I. Pjesme, proza I.*, Dom i svijet, Zagreb, 1998., str. 161.
21. Šimundža, D., *Bog u djelima hrvatskih pisaca, Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.
22. Šundalić, Z., *Sličnosti i razlike među hrvatskim religioznim poemama*, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, No. 8, 2019., str. 1 – 31.

9. SAŽETAK

Religijskoj književnosti pripadaju sve svete knjige i pisma. Jedan dio religijske književnosti odnosi se na kršćanstvo i na književnost koju je *Biblija* stvorila. U ovome radu analizirat će se kršćanski motivi u pjesništvu Ivana Goluba, svećenika, pjesnika i znanstvenika, kojemu je u prvome planu oduvijek bila *slika Božja – čovjek* i sam *Bog*. Nerijetko se spominju karakteristike vezane uz Boga pa se može naići na dublja značenja od prvotnoga, prvenstveno osvrćući se na osobna uvjerenja i stavove. Golubove pjesme usko su povezane s *Biblijom*, no prevladava osobna interpretacija biblijskih priča. U ovome radu oslanja se isključivo na pjesništvo koje je objavljeno tek devedesetih godina zbog političkih utjecaja, no napisano je znatno ranije.

Ključne riječi: Ivan Golub, kršćanska književnost, kršćanski motivi, Bog, pjesništvo

10. SUMMARY

All sacred books and scriptures belong to religious literature. One part of the religious literature refers to Christianity and on literature the Bible created. This final work will analyze Christian motifs in poetry of Ivan Golub, the priest, the poet and a scientist, to whom the foreground was the Image of God – man and God himself. Characteristics related to God are often mentioned, so deeper meaning can be found, primarily looking at personal beliefs and attitude. Golub's poetry is closely related to the Bible, but personal interpretation of the biblical stories prevails. This final work exclusively relies on poetry that is published in the 90's because of the political reasons but is written much earlier.

Key words: Ivan Golub, Christian literature, Christian motifs, God, poetry